

Галина Дідук-Ступ'як
(Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка)
diduk_stupyak@ukr.net

Лариса Головата
(Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка)
holovataL@ukr.net

СТИЛЬОВА ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ ЗАСОБІВ ЕМОТИВНОСТІ

У статті з'ясовано лінгвістичні та психолінгвістичні засади одиниць суб'єктивності та оцінного значення, які номіновані авторами як експресиви та емосиви або засоби емотивності; окреслено їхні психолінгвістичні особливості у текстах різних стилів. Виокремлено головні ознаки суб'єктивного мовлення як рецептивного виду мовленнєвої діяльності. З'ясовано психолінгвістичний аспект емотивності як сукупності унікальних засобів комунікації у різних дискурсах. Обґрунтовано ключові параметри стильових ознак засобів емотивності.

Ключові слова: комунікація, засоби емотивності, тексти різних стилів, емотивність, емосиви (експресиви), мовлення, мовленнєва діяльність.

Galyna Diduk-Stupyak, Larysa Holovata. STYLE PARAMETERIZATION OF MEANS OF EMOTIONALITY

The article deals with the linguistic and psycholinguistic principles of units of subjectivity and value, which are nominated by the authors as express and emosemic or emotional; their psycholinguistic peculiarities in texts of different styles are outlined. The main features of subjective speech as a receptive type of speech activity are highlighted. The psycholinguistic aspect of emotionality as a set of unique means of communication in different discourses has been clarified. The key parameters of the style attributes of the emotional means are substantiated.

The article reveals the essence of the psycholinguistic segment which systematizes the psychological including general psychological mechanisms (perception, memory, comprehension), specific-activity mechanisms (level regulation of activity, attention, a proactive reflection of reality (probable forecasting), and specific mechanisms of translation activity (mechanisms of transcoding of external language codes into internal speech codes, mechanism of switching from one language to another, mechanisms of compression and decompression). The process of formation of modern translation theory stylis and psycholinguistic aspects has been observed. It has been concluded that there is a distinct interrelation Ukraenian language, speech and thinking. The leading styl parameters that are used as differentiation factors of categories of means of emotionality expressed in the language form, are interpreted as universals of human thinking, that is, psycholinguistic universals. The main aspects of successful preparation of have been substantiated.

Analyzing the content of the source text, discussing stylistic features and semantic subtleties, the relevance of the use of linguistic means in certain situations of communication, the teacher uses the terminology of lexicology, semasiology, grammar and other components of psycholinguistic disciplines.

Keywords: communication, means of emotion, texts of different styles, emotiveness, emosems (expressems), speech, speech activity.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя спостерігається значна увага представників різних наукових галузей, насамперед філософії, фізіології, психології, психолінгвістики, педагогіки, лінгвістики, до емоційної сфери людини.

Аналіз досліджень і публікацій із теми. Філософи підкреслюють необхідність врахування психологічного контенту в логіко-методологічному аналізі, визнаючи при цьому, що теоретичне пізнання навіть найвищого рівня не може проходити без емоцій, що свідчить про їх важливу роль у пізнавальній діяльності. У філософських працях широко розглядається роль емоцій у формуванні суб'єктивного образу об'єктивного світу, доводиться, що саме завдяки складному переплетенню чуттєвого досвіду з мисленням, потребами, емоціями суб'єкт у сприйнятті та уявленнях відображає навколишній світ (В. Бер, Є. Онацький, Ж. П. Сартр, М. Хайдегер, К. Ясперс та інші).

Психологи відзначають, що афективне і когнітивне життя людини є нероздільне, незважаючи на наявні відмінності; мислення як реальний психічний процес являє собою єдність інтелектуального та емоційного, і починати процес мислення потрібно «з мотиваційної сфери нашої свідомості, яка охоплює наші зацікавлення і потреби, наші і інтереси та спонукання, наші афекти та емоції» [4, с. 35].

У психолінгвістиці різноманітність і складність емоційних станів індивідуумів виражається через мовлення під час пізнавальних і афективних моментів.

За останні роки у психолінгвістиці зібрано банк даних, які розкривають нерозривний зв'язок емоцій з пізнавальними процесами та мовленнєвою діяльністю [4, с. 18].

Її широкі дослідження передбачають вивчення окремих чинників, які визначають цю діяльність. До числа таких факторів відноситься й емоційно-експресивний бік мовленнєвої діяльності. Мотиваційні моменти і тісно пов'язаний з ними емоційний стан мовця накладає відбиток на організацію його мовлення, що практично реалізується вибором конкретних емоційно-експресивних засобів мови на всіх її рівнях.

Сучасна лінгвістика виходить з того, що мова у своїй комунікативній функції служить не тільки для обміну думками, а й для вираження емоцій інформанта та впливу на емоційну сферу співрозмовника (В. Виноградов, Г. Колшанський, О. Леонт'єв, О. Реформатський, А. Уфімцева, Д. Шмельов та ін.).

Термін «емоційний» – означає «викликаний емоціями, той, що виявляє емоції, настрої, суб'єктивне відношення» [6, с. 53].

Експресивність – якість мовлення, яка є виразно-зображувальною [4, с. 112].

У психолінгвістиці існує три основні точки зору на співвідношення експресивного й емоційного. Перша пов'язана з повним ототожненням цих понять (В. Виноградов (1947), П. Баллі (1967), О. Александрова (1984)). Друга трактує експресивність як поняття ширше від емоцій (Є. Галкіна-Федорук (1957), С. Єфімов (1961), К. Бровченко (1989)). Третя група дослідників теж розмежовує згадані вище категорії (І. Арнольд (1981), В. Болотов (1981), Л. Васильєв (1962), О. Загоровская (1984), З. Фоміна (1984), В. Шаховський (1975)). Так, В.Грідін вважає, що «експресивність – це така властивість тексту або частини тексту, яка передає його суть зі збільшеною інтенсивністю, виявляючи при цьому внутрішній стан мовця, і має своїм результатом емоційне або логічне підсилення» [3, с. 68].

В останні десятиріччя значного поширення набув термін «емотивність», що означає мовленнєве (мовне) вираження емоцій і який досить часто трапляється у працях В. Болотова, Л. Васильєва, В. Звєгінцева, Н. Лук'янової, Є. М'ягкова, Н. Разинкіної, Ю. Сорокіна, Й. Стерніна, В. Шаховського, Н. Юдіна. Вперше він був ужитий психолінгвістом Й. Стерніним у 1979 році в монографії «Лексичне значення слова у мовленні»: «Емотивність – це лінгвістичне вираження емоції» [7, с. 94].

У дослідженнях останніх років у лінгвістиці порушується питання «емотивної стилістики тексту» та «експресивної стилістики» [5, с. 53].

Ряд авторів (Т. Дридзе, О. Носенко, І. Торсуєва) підкреслює необхідність урахування факторів емоційності та експресивних характеристик мовної свідомості у дослідженнях мовленнєвого повідомлення, інші (Л. Путляєва, Р. Ромметвейт, Ю. Сорокін) зазначають, що «саме поняття емотивності (емоційності) і методи виявлення та репрезентації емотивного субстрата в текстах, які функціонують у масовій чи глобальній комунікації, залишаються

далеко не ясними» [7, с. 71]. Це свідчить про актуальність цілеспрямованого дослідження відповідного феномену.

Загальновідомо, що «проблеми сприйняття смислу слід розглядати на різних рівнях організації мовленнєвого потоку: від рівня слова, через рівень окремого висловлювання до тексту», [4, с. 23], тому логічно йти від дослідження емотивності тексту через різностороннє вивчення емоційно-експресивних характеристик слова, тим більше, що в лінгвістиці слово розглядається не лише у значенні основної одиниці мови, але й визнається єдиним «справжнім знаком мови, одночасно будучи елементом її системи» [3, с. 11].

У лінгвістичних публікаціях останнього періоду все частіше стали зазначати, що при дослідженні різних площин значення слова, його функціональних характеристик необхідно брати до уваги той факт, що, будучи засобом пізнання навколишнього світу і засобом комунікації, мова одночасно служить і засобом вираження особистісного, суб'єктивного ставлення індивіда до предмета висловлювання та ситуації, його почуттів і емоцій; мова разом із тим є засобом емоційного впливу на слухача та читача [7, с. 28].

Незважаючи на глибoku взаємодію між інтелектуальною та емоційною боками мови, «проблема емоційності у мові належить до числа найменш вивчених та розроблених як у галузі лексикології, так і в галузі стилістики» [5, с.13-14]. Про це свідчить виняткове різноманіття застосовуваних термінів, які використовуються при описі емоційних характеристик слова [4, с. 92]. Погоджуємося з міркуваннями науковців, що це явище може мати різні параметри стилізації тексту, виступати і як експресивно-оцінний компонент мовного значення, і як додаткове значення слова, яке «накладає на його основне значення семантичні та стилістичні відтінки, що служать для вираження різного роду емоційно-експресивно-оцінних обертонів» [5, с.135]. Уважаємо також, що експресивний компонент у тексті певних стилів має значення «інформації про емоційне (задовільне чи незадовільне) ставлення людини до тієї властивості денотата, про яку повідомляє експресивно забарвлене слово» [7, с. 96].

Досягненням сучасної лінгвістики є розуміння значення слова як одиниці дискретної, що членується на окремі складники. Ми виділяємо чинники, що констатують лексичне значення стилістичної маркованості, : «значення слова визначається не тільки відповідністю його тому поняттю, яке виражається за допомогою цього слова (наприклад, розвиток, мова, спільність, закон і под.); воно залежить від властивостей тієї частини мови, тієї граматичної категорії, до якої належить слово, від суспільно усвідомлених і відстояних контекстів його вживання, від конкретних лексичних зв'язків з іншими словами, що зумовлені притаманними цій мові законами сполучення словесних значень, від семантичного співвідношення з синонімами і взагалі з близькими за значеннями і відтінками словами, від експресивного й стилістичного забарвлення слова» [3, с.65].

Подібна термінологічна невизначеність зберігається і в дослідженнях останніх десяти років, хоча багато із цих досліджень були зроблені саме з метою вивчення емоційності мовлення (В. Болотов, Л. Васильєв, Т. Вільчинська, Г. Дідук, Л. Жаркова, М. Пилинський, В. Жельвіс, В. Русанівський, В. Звєгінцев, Н. Лук'янова, Є. М'ягкова, Й. Стернін, Г. Сагач, В. Чабаненко, О. Шевчук, В. Шаховський).

Вчені-лінгвісти прийшли до висновку, що питання емоційності та експресивності є дуже складним і багатограним феноменом, який розглядається дослідниками із специфічних вихідних позицій та в різних цілях і не піддається повному та однозначному опису.

Отже, при дослідженні емоційно-експресивних характеристик слова та при спробі створити класифікацію емоційності та експресивності (В. Шаховський) виникають труднощі у розмежуванні цих термінів і таких характеристик слова, як мовленнєва експресія, емотивність, оцінність, образність і т. п. На наш погляд, експресія – це виразність (або зображальність) мовлення, така його якість, завдяки якій воно набуває стилістичної маркованості (емоційності, образності) і стає спроможним передати певний нетривіальний зміст. Вважаємо, що таке визначення мовленнєвої експресії, яка прямо чи опосередковано служить для вираження стильових параметрів тексту, вимагає суттєвих уточнень і доповнень.

Виклад основного матеріалу. У статті виходимо з того, що експресія, по-перше, – це не те, що надає мовленню емоційності, образності, характерності, а те, що саме породжується емоційністю, образністю, характерністю мовлення (А. Гнатюк, В. Домбровський, В. Ковальов, А. Мойсієнко, М. Пилинський, В. Русанівський, Г. Сагач, І. Арнольд, В. Болотов, В. Виноградов, О. Винарська, О. Галкіна-Федорук, О. Загоровська, Н. Лук'янова, І. Торсуєва, В. Шаховський, Л. Щерба та ін.). По-друге, експресія це не виразність, а інтенсифікація, підкреслення виразності, це збільшення вражаючої (діючої) сили вислову [2, с. 113], надання йому особливої психологічно мотивованої піднесеності. По-третє, експресія пов'язана не лише з емоційним та образним (художнім), а й іншими планами вислову – вольовим, естетичним, соціально-оцінним, нормативним, формально-структурним, семантичним, ситуативним та ін. Як відомо, суть теоретичного пізнання полягає в тому, що воно «бере речі та їх розумові відображення в їх взаємному зв'язку, в їх зчепленні» [3, с. 6]. Таким чином, мовленнєва експресія – це складна лінгвостилістична категорія, що спирається на комплекс психічних, соціальних та внутрішньомовних факторів і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного, як збільшення впливової сили вислову.

Поняття «експресія» іноді помилково ототожнюють з поняттям «експресивність». Якщо експресія – це інтенсифікація виразності, то експресивність – уже сама інтенсифікована виразність, така психологічна й соціально мотивована властивість мовного знака, що деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у читача (слухача).

Інтенсифікація (збільшення) виразності мовного знака відбувається лише у мовленні (усному чи письмовому), тобто лише під час практичної реалізації комунікативно-інформативних можливостей мовної системи. Невіддільність експресії від мовлення пояснюється тим, що в мовленні мовна тканина оживає, динамічно розгортається й набуває додаткових семантичних відтінків, конкретного інтонаційно-емфатичного, фонічного, граматичного і стилістичного розвитку відповідно до ситуації та потреб словесної творчості індивіда.

Якщо експресія виявляється лише на мовленнєвому рівні, то експресивність буває як мовленнєвою, так і мовною [1, с. 16]. Мовленнєва інтенсифікована виразність пов'язується з планом цілеспрямованого вживання, актуалізації лінгвальних одиниць, з планом їх постійного функційного оновлення, а мовна – з їх константною, візуально закріпленою конотативною ознакою. Мовленнєва експресивність панує над мовною і є постійним джерелом збагачення останньої. Актуалізований мовленням, частково або повністю модифікований на стилістичній основі елемент може стати категоріальним і в такий спосіб повернутися у мову, залишитися в її системі, наприклад, *лівий, правий, біляк, друг, товариш*, у яких відбулися відомі експресивні зрушення семантики. До того ж у мову здатні переходити експресивні індивідуально-авторські мовленнєві новації, які нами визначені як емотивні засоби або *емосеми*. наприклад, *горизонталі й вертикалі нашого життя, вершки суспільства, осінь душі, мрія сьогодення*.

У процесі лінгвостилістичного аналізу доцільно зважати на характер та особливості вияву інтенсифікованої мовленнєвої (мовної) виразності. Виходячи з цього, услід за О. Пономарівим, розрізняємо емотивність інгерентну та адгерентну [6, с. 12]. Інгерентна експресивність – це така інтенсифікована виразність елемента мови, яка є його постійною і невід'ємною ознакою в будь-яких ситуативно контекстуальних умовах (наприклад, експресивність слів *припхатися, репетувати, вінценосний, злotosяйний* і подібні). Адгерентна експресивність набувається або виявляється лише в певній мовленнєвій ситуації, в певному лінгвістичному контексті:

1. Він не йшов, а *летів*.

2. Дівчина не виговорювала слова, а їх *випльовувала*.

Фактичний матеріал засвідчує, що експресивність є проста і комбінована. Коли збільшення виразової сили мовного елемента досягається за допомогою одного засобу, наприклад, суфікса (*питоньки*), флексії (*чорній*), наголосу (*високо і високо*) тощо, то у цьому разі маємо просту експресивність. Якщо ж виразова сила мовного елемента збільшується за допомогою кількох різнорівневих засобів одночасно, то виникає комбінована експресивність, наприклад: *серденько*

(пестливо-зменшувальний суфікс + народнопоетичний наголос), *злющий* (пейоративна конотація + афективний суфікс), *ріденькая* (пейоративна конотація + пестливо-зменшувальний суфікс + стилістично маркована флексія) і т. п.

Мовленнєва інтенсифікована виразність забезпечується: а) мовноструктурними засобами (семантикою, звуковим складом слова, наголосом, інтонацією, афіксом, часткою, порядком слів); б) різноманітними способами і прийомами стилістичної обробки мовних елементів (розтягуванням звука, алітерацією, асонансом, розбиттям слова на склади, трансформацією усталеної форми, транспозицією граматичних категорій та ін.); в) застосуванням стилістичних фігур (еліпса, повтору, плеоназму, градації, ампліфікації, антитези, оксиморона, каламбуру, акромонаграми); г) використанням тропів (метафори, гіперболи, перифрази і т. п.). Звичайно, коли йдеться про забезпечення усномовленнєвої експресивності, слід мати на увазі ще й рухомоторні засоби, зокрема жести та міміку.

Залежно від інтенсифікатора експресивність одержує своє формальне (*білісінський, пребілий*), змістове (*теревені, замилювати очі, чорне золото*) або формально-змістове вираження (*горенько, препоганий, вольная воля*).

Ступінь експресивності, її впливова сила можуть бути неоднаковими. З певними застереженнями виділяємо експресивність слабку, помірну і значну [7, с. 13]. Слабкою вважаємо неефективну загальноживану (*вие*), часто використовувану, звичну (*гонка озброєнь*) або таку, яка виявляється при кореляції емоційно й оцінно нейтральних, але стилістично маркованих форм (порівняємо: *салата, салат, співає, галасує*).

Помірна експресивність – це проста базова інтенсифікована виразність, емоційно-оцінний інгредієнт якої не викликає особливої психологічної напруженості мовлення, наприклад:

1. До воріт підійшов сумний батько.
2. «Біленькі стрілки плавно заколивались» (Я. Бані).

Значною є, по-перше, та проста базова експресивність, яка має яскраво виражене образне відчуття: «– А, охоронець його світлості Яреми Проклятого. Злазь!» (П. Панч); по-друге, оригінально створена похідна експресивність: «– Ач, щучин син...» (О. Вишня); по-третє, комбінована експресивність: милесенький, предивний, розпрочудесний; по-четверте, експресивність, що виникає в результаті відхилення від норми або певної мовної системи: «– П'ятий поверх, коло самої опери, центр...» (П. Загребельний).

Звичайно, цей поділ дещо умовний, оскільки за певних обставин ординарний мовний елемент, мобілізувавши всі свої додаткові значення та потенційні підтексти, увиразнюється і, навпаки, екстраординарний у лінгвістичному відношенні мовний елемент може втратити свою силу, знебарвитися.

Уточнимо, що психолінгвістичні основи мовленнєвої експресії розкриваються при реалізації емотивної, волонтактивної та естетичної функцій мови, які підпорядковані комунікативній функції.

Емотивна функція мови виявляється щоразу, коли автор виражає свої почуття, ставлення до навколишньої дійсності або коли хоче викликати якусь почуттєву реакцію у когось. Пропущені через психіку індивіда, мовні засоби емоційного вираження і емоційного впливу актуалізуються, стають інтенсифіковано виразними. Отже, людські емоції – це один із важливих факторів мовленнєвої експресії.

Емоційне й експресивне у мові (мовленні) настільки тісно переплітаються, що деякі автори їх ототожнюють. Однак підстав для такого повного ототожнення немає, бо між емоційністю та експресивністю існує зв'язок не взаємозамінності, а чіткої співвідносності.

Емоційність частіше утворюється різними поодинокими засобами, подекуди комплексом мовних засобів [6, с. 27]. До них відносяться: інтонація, розділові знаки, різні графічні знаки та порядок слів; окличні та запитальні речення, номінативні речення, а також окремі розряди огів, котрі можна назвати емоційними. Це деякі вигуки та емоційні частки, саме ті, що не несуть в собі оцінності, а виражають лише «чисті» емоції: радість, здивування, переляк, жах, горе, страх, задоволення, нудьгу і т. п., наприклад: *а! ой! ах! ех! ух! ат! ба! ге! фе! фу! тьху! тьфу! гай! непе! господи! леле! матінко! гвалт! слава! горе! біда! жах! страх! оце так лихо! ой, горенько*

мені! от тобі й маєш! та ін. -но; -то; -таки; будь-; небудь-; казна-; хтозна- і т. п. Наприклад: «– Е, якось воно буде!...» (М. Коцюбинський); «– Ох, не перед добром, ох, не перед добром вони так п'ють» (Г. Хоткевич); «Приснитися ж таке... Тьфу...» (М. Коцюбинський); «Згорни-но сіно у копицю» (Панас Мирний); «Скажи-бо Анні, хай прийде» (І. Франко).

Серед інших частин мови важко знайти власне емоційні слова, оскільки на вислів почуттів нашаровується оцінка – схвалення або несхвалення [6].

Наприклад, *ex!* у поєднанні з займенниками другої особи (*Ex, tu! Ex, vi!*) служить для вираження негативного ставлення до когось. Таким чином, поняття емоційності та оцінності тісно пов'язані, але теж не ототожнюються.

«Оцінність як мовна категорія – це вираження у мовленні емоційного ставлення, яке викликано думкою, що вже склалася, про предмет висловлювання. Тобто, емоційна оцінка (оцінність) пов'язана не лише із психікою (це характерно для емоційності), але і з мисленням. Звідси випливає, що емоційність і оцінність співвідносяться, та не збігаються. Емоційні слова, а саме емоційні вигуки і частки, не мають оцінки; оцінні ж слова, тобто ті, яким властива оцінка, зазвичай емоційні» [3, с.37].

Наведемо приклади «слів-характеристик», що передають емоційне відношення і оцінку людини, факту, явища, ознаки: *захоплюючий, хабарник, загризти* (перен.), *затерти* (перен.), *засмальцьований, чудесний* і т. п.; приклади слів із суфіксами суб'єктивної оцінки: *сонечко, стариган, вітрище, малюсінкий* і т. п. Як бачимо, емоційна оцінка (оцінність) у всіх випадках накладається на номінативне значення слова, а не зводиться до нього.

Стосовно цього варто зазначити, що елемент оцінності зумовлює також такі категорії, як стилістично високе (піднесене) і стилістично знижене. Суспільне визнання узагальнених понять про наявні у певному мовному колективі емоційно-оцінні категорії становить об'єктивну соціально-психологічну базу, яка уможлиблює передачу стилістичної (лінгвостилістичної) інформації.

Емотивна експресивність, крім елемента оцінності, включає елемент образності. В українській лінгвістичній літературі явища образності та емоційності зустрічаємо у праці українського вченого В. Домбровського «Українська стилістика і ритміка. Українська поетика», яка вийшла у світ в 1923 році. До образних форм вираження він відносить: епітет, порівняння, метафору, синекдоху, а до емоційних: іронію, фонетичні фігури, синтаксичні фігури, емфатичні та патетичні фігури.

Нам імпонує думка вченого, що загальні оцінки художнього мовлення можуть сприйматися на основі засвоєння образних та емоційних категорій мови, а також з'ясування, що найістотнішою рисою художнього стилю є образність, що спричинило виділення стилістики як науки про емоційно-експресивне забарвлення мовних одиниць [5, с. 24-31].

За більшістю проаналізованих дефініцій, образність – «це здатність передавати загальне через одиничне» у вигляді асоціацій, що викликають емоційне сприйняття дійсності [8, с. 51]. Вона досягається певним ланцюжком мовних прийомів. Образ ставить перед нашим зором замість абстрактної суті її конкретну реальність і тому здатний збагачувати нашу свідомість і почуття, пробуджувати своєрідну ланцюгову реакцію асоціацій, роздумів та емоційних переживань. Образність є особливою формою естетичного освоєння світу. Словесними образами називають такі слова й вирази, яким властива картинність, яскравість, емоційна забарвленість [2, с. 285]. Як зазначає І. Стернін, словесний образ – це таке поєднання і вживання слів, при якому вони виражають більше, ніж безпосередньо означають. При цьому слова, що набувають образного значення, у художньому тексті певною мірою втрачають свою номінативну функцію [8, с. 25]. Поетичність мови, її образність досягаються уживанням мовних засобів емоційно-експресивного значення усіх рівнів мови, які у сукупності служать для створення художнього образу. Говорячи про образність як істотну стильову рису художнього мовлення, слід розрізняти образ у слові, тобто переносне значення слів, і образ засобом слів [3, с. 6]. Перша більшою мірою тяжіє до лінгвістики, друга – до літературознавства. Але тільки обидві вони створюють художній образ.

Саме в текстах розмовного, художнього та публіцистичного стилів виявляється стилістичне значення (конотація) мовних одиниць, тобто додаткове значення слова, його супровідні семантичні чи стилістичні відтінки (експресивність та емоційність), що накладаються на основне значення, служать для вираження тих самих різних експресивних, емоційно-оцінних забарвлень і можуть надавати висловлюванню урочистості, невимушеності, фамільярності тощо [3, с. 7]. При творенні образної палітри певного стилю широко використовуються всі можливі експресивно-емоційні засоби мови, її лексичне, фонетичне багатство, різноманітність граматичних форм [8, с. 48].

Проблема образності, увиразнення мовлення, співвідношення емоцій, слова і образу актуальна для теорії художнього стилю, а також для практики вивчення мови художніх творів, тобто лінгвістичного аналізу текстів, що спирається на міцну, науково-обґрунтовану теоретичну базу (В. Домбровський, С. Єрмоленко, М. Крупа, І. Лопушинський, Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пилинський, В. Русанівський, Г. Сагач, В. Чабаненко, І. Чередниченко).

Оскільки найбільш емоційно насаженим, образним є художнє мовлення, в якому найяскравіше передаються почуття, переживання, настрої, суб'єктивне відношення, де завжди переплітається логічне з емоційним, то простежуємо найбільшу кількість засобів емотивності у параметрах художнього стилю [8, с.96].

На думку Г. Міхель, емоційність текстів виявляється у широкому вживанні найбільш виразних і емоційно забарвлених мовних одиниць усіх рівнів. Тут наявні не тільки засоби словесної образності та переносне значення граматичних форм, але й засоби із забарвленням урочистості або розмовності [5, с. 67-70].

Отже, все, що служить у мові для вираження і збудження емоцій, є експресивним (набуває експресивної форми), але не всяка експресивність передбачає емоційну реакцію, тобто експресивність як лінгвостилістична категорія ширша за емоційність і включає елементи образності, оцінності [6, с. 107- 108].

Використання мовних засобів для передачі волевиявлень контролюється волюнтативною функцією мови. Роль її в організації волевиявлення вирішальна, а з психолінгвістичної точки зору подвійна. З одного боку, мова (мовлення) є засобом вираження волі суб'єкта, а з другого – засобом передачі вольового імпульсу іншій людині. Звідси й два аспекти волюнтативної мовленнєвої (мовної) експресивності: аспект її продукування й аспект її сприймання. Акт волюнтативного висловлювання вимагає певних форм, активізує певні мовні категорії, створює сприятливі умови для появи стилістичних структур [7, с.31].

У сучасній українській мові існують засоби вираження людської волі, які перебувають здебільшого у синонімічних і варіантних зв'язках, що уможлиблює їх стилістичний відбір та експресивну реалізацію. Звичайно ці засоби, як і будь-які інші, стають стилістично-ефективними лише на тлі загальної логіко- психологічної ситуації мовлення, цілеспрямованої мовленнєвої стратегії і тактики індивіда [3, с. 215].

Теоретичні основи засобів емотивності спрямовують нас до естетичної функції мови, поширюються на всі сфери сприйняття індивідом навколишньої дійсності, тому що це сприйняття, будучи інтелектуально-поняттєвим, виражається у слові (висловлюванні) [1, с. 99]. Естетизація мовних засобів є однією з основ мовленнєвої експресії. Будучи носієм естетичного, елементи мови глибше осмислюються, стають точнішими, дієвими, експресивними, а отже, і емотивними, суб'єктивними семного параметру певного стилю [3, с. 8].

Експресивні та естетичні якості (конотації) слова взаємозумовлені. Відомий український філолог О. Пономарів вважає, що емоційні засоби забезпечать сприймання і розуміння краси слова, що дає нам підстави говорити про їх емотивність [6, с. 26]. Багато експресем органічно поєднують лінгвістичне й естетичне начала, завдяки чому й увиразнюється зміст висловлення (у письмовій чи усних формах) [8, с. 79].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, емотивними засобами є структурні елементи мови з яскраво вираженими емоційно-естетичними відтінками (урочисте, незадовільне, принизливе, іронічне, саркастичне, офіційне тощо), які є функційними у стилістичній парадигмі.

Проаналізувавши емоційно-експресивні явища сучасної української мови як засоби емотивності, пов'язані з естетичною функцією текстів художнього стилю, констатуємо, що генезис естетичного треба шукати в реальній дійсності. Відтак, емоційне, оцінне, образне, волюнтативне, естетичне та співвідносне з ними експресивне є у сукупності засобами емотивності, які служать для увиразнення висловлювань, утворюють єдиний, нерозривний соціально-психологічний комплекс людської свідомості, а отже, й мови, що безпосередньо пов'язана із свідомістю і відповідає певним параметрам зазначеного стилю, та потребують ґрунтовних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений в шести томах. Москва : Наука. 1982-1984. Т. 2. 502 с.
2. Ганич Д. І., Олійник І. П. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
3. Гридин В. Психолінгвістические функции эмоционально-экспрессивной лексики: автореферат дис. кандидата филол. наук: 10.02.19. Московский государственный педагогический институт. Москва, 1976. 21 с.
4. Леонтьев А. А. Язык, речь, языковая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 214 с.
5. Михель Г. Основы теории стиля. Новое в зарубежной лингвистике. Москва : Просвещение, 1980. Вып. 9. 277 с.
6. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ : Либідь, 1992. 144 с.
7. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1976. 543 с.
8. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значений слова. Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1979. 156 с.

REFERENCES

1. Vyhotskyi L. S. Sobranie sochynenyi v shesty tomakh. Moskva : Nauka. 1982-1984. T.2. 502 s.
2. Hanych D. I., Oliinyk I. P. Slovnyk lnhvistychnykh terminiv. Kyiv : Vyscha shkola, 1985. 360 s.
3. Hrydyn V. Psykholnhvystycheskye funktsyy emotsyonalno-ekspressyvnoi leksyky: avtoreferat dys. kandydata fylol. nauk: 10.02.19. Moskovskiy gosudarstvennyy pedahohycheskyi ynstitut. Moskva, 1976. 21 s.
4. Leontev A. A. Yazyk, rech, yazykovaia deiatelnost. Moskva : Prosveshchenye, 1969. 214 s.
5. Mykhel H. Osnovy teoryy styliya. Novoe v zarubezhnoi lnhvystyke. Moskva : Prosveshchenye, 1980. Выр. 9.277 s.
6. Ponomariv O. D. Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy. Kyiv : Lybid, 1992. 144 s.
7. Rozental D. Э., Telenkova M. A. Slovar-spravochnyk lnhvystycheskykh termynov. 2-e yzd. Moskva : Prosveshchenye, 1976. 543 s.
8. Sternyn Y. A. Problemy analyza struktury znachenyi slova. Voronezh : Yzd-vo Voronezhskoho unyversyteta, 1979. 156 s.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2019 р.